

دایرة المعارف یهود، یهودیان و صهیونیسم

اسحاق بن سامویل لامبرونتی در سیزده
جلد انجام شد و در سال ۱۸۸۸ به چاپ
رسید. این دایرة المعارف، آیین یهود و
تاریخ یهودیان را تشریح می کند.

اواخر قرن نوزدهم نیز یک
دایرة المعارف آلمانی توسط ژاکوب
هامبرجر تهیه شد که این اثر هم بیشتر به
مسائل دینی یهودیان توجه داشته
است. نخستین دایرة المعارف به زبان
انگلیسی در مورد یهودیان، اوایل قرن
بیستم (سال ۱۹۰۶-۱۹۰۱) به نام
دایرة المعارف یهودیان
The Jewish Encyclopedia توسط آ. سنجر
ارایه شد؛ که مشتمل بر دوازده مجلد بود.
سپس دایرة المعارف جهانی یهودیان
The Universal Jewish Encyclopedia
توسط اسحاق لاندمان در نیویورک طی
سالهای ۱۹۴۳-۱۹۳۹ در ده جلد به
رشته تحریر درآمد. امانخستین
دایرة المعارف تخصصی در مورد صهیونیسم
و اسرائیل به سال ۱۹۷۱، تحت عنوان
دایرة المعارف صهیونیسم و اسرائیل
The Encyclopedia of Zionism and Is-
rael، زیر نظر زلمان شازار به رشته تحریر
درآمد که آخرین چاپ آن با اضافات و

عبدالوهاب المسیری، موسوعة اليهود و اليهودية و
الصهيونية، القاهرة: دارالشروق، ۱۹۹۹، ۸ مجلدات.

عبدالوهاب محمد المسیری از
پژوهشگران و اساتید عرب و متخصص
مسائل اسرائیل، یک مجموعه هشت جلدی
از دایرة المعارف یهودیان، یهود و
صهیونیسم را به رشته تحریر درآورده است.
گردآوری و نگارش این مجموعه با همکاری
جمعی از محققین و متخصصین این حوزه
به سال ۱۹۸۱ آغاز شد و در سال ۱۹۹۸
پایان یافت. المسیری ابتدا با تشریح نحوه
کار و فعالیت‌های انجام شده، به پاسخ و
توضیح درباره شبهه‌های احتمالی در مورد
نوع کار، ارزش کار و دخالت ذهنیت
نویسندگان در تدوین مطالب این مجموعه
می پردازد. وی ضمن ارایه تعاریف متعدد از
دایرة المعارف، به این امر اشاره می کند که
آغاز نگارش نخستین دایرة المعارف
تخصصی در مورد یهودیان به نیمه قرن
هیجدهم (سال ۱۷۵۰) در شهر فیرارای
ایتالیا باز می گردد که توسط

تصحیحات انجام شده، مربوط به سال ۱۹۹۴ است. در سال ۱۹۷۲ نیز دایرةالمعارف یهودیان Encyclopedia Judaica، بزرگترین کاری که تمام ابعاد اقوام یهود و آیینهای آنان و همچنین صهیونیسم و اسرائیل را مورد بررسی قرار می دهد در شانزده جلد پدید آمد. (ص ۳ ج ۱) البته این کار نیز بنا به نظر المسیری و بسیاری دیگر از محققین، یک کار علمی به دور از علقه های عاطفی نسبت به آیین یهود و قوم یهود از سوی تهیه کنندگان آنها نیست.

پس از معرفی اجمالی انواع دایرةالمعارفهای موجود در حوزه مورد مطالعه، المسیری در مقدمه دایرةالمعارف خویش بر این نکته تاکید می کند که متأسفانه پس از گذشت نیم قرن از درگیریهای اعراب و اسرائیل و بیش از صد سال از درگیریهای تاریخی تا زمان حاضر، هنوز یک فرهنگ عربی که اصطلاحات این درگیری را بیان کرده و مفاهیم آن را - چه از حیث تاریخی و چه از منظر وجود یک دشمن - تشریح کند وجود ندارد. به نظر او، این امر، نه تنها یک نقص در فعالیتهای علمی پژوهشگران عرب محسوب می شود، بلکه چه بسا موجب رجوع محققین به دیگر

منابع موجود گردد که برخی از آنها با نیت و اهداف خاص، مطالب را به رشته تحریر درآورده اند، نه با روحیه علمی و بی طرفانه. با عنایت به این مقدمه خواننده به این نتیجه می رسد که تدوین مجموعه پیش رو - دایرةالمعارف یهودیان، یهود و صهیونیسم - چه کار با اهمیت و با ارزشی بوده است و همین امر، موجب تحسین نویسندگان آن می گردد. بر این اساس، تدوین یک دایرةالمعارف در مورد یهودیان، یهود و صهیونیسم که به ابعاد گوناگون تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و دینی آنان توجه داشته باشد، ضروری و دارای اهمیت است.

هریک از مجلدات این مجموعه هشت جلدی، بر مباحث ویژه ای تاکید دارند. جلد یکم، در ۳۹۶ صفحه، به معرفی دایرةالمعارف، اهمیت آن، نوع کار، شیوه جمع آوری، ادله نظری بحث و اموری از این قبیل توجه دارد. جلد دوم، مشتمل بر ۴۷۸ صفحه، به مباحث روانی - اجتماعی اقوام یهود اشاره داشته و یهودیان را از حیث اخلاق، نژاد، قومیت، پراکندگی، نبوغ، هویت، جمعیت و دشمنیهای به وجود آمده نسبت به آنان مورد بررسی تاریخی و

مفهومی قرار می دهد. دایرةالمعارف المسیری در این راه از نمونه های تاریخی به وفور بهره می برد. با توجه به اهمیت این جلد، مباحثی همچون جوهر یهود و یهودیان از حیث ابعاد اشاره شده فوق مانند اخلاق، نژاد، عصبیت و ... مورد توجه واقع می شوند و آن گاه به بحث وحدت یهودیان و نفوذ آنها، بویژه تلاش برای استقلال یهودیان و توجه به مصالح یهودیان پرداخته می شود. سپس نبوغ و افول و انزوای یهودیان و مسایل مربوط به آن که به بحث مهاجرت و پراکندگی یهودیان بر می گردد مورد بررسی قرار می گیرند. در مورد اقوام اصلی یهود، دو قوم سفاردین و اشکنازی که بیشتر به یهودیان شرقی و یهودیان غربی مشهور هستند مورد توجه واقع می شوند. مشکل هویت یهودیان و این که «یهودی چه کسی است» از نظر جغرافیایی، تاریخی و دینی بررسی می شود. در بحث یهودیان با مسئولیت یهودی بودن، اقوام یهود و رشد طبقه ای آنان، همچنین دلایل تحول برخی گروههای یهودی به اقوام دینی و علاقه گروههای یهودی به کشاورزی و صنعت به بحث گذاشته می شود. در قسمت دیگر، به دشمنی همیشگی و پیوسته نسبت به

یهودیان پرداخته می شود. به همین منظور، مقوله دشمنی با سامیان و یهودیان و دلایل به وجود آمدن این خصومت، از حیث تاریخی و کلاسیک مورد بررسی قرار می گیرد. از جمله برخی نمونه های مربوط به دشمنی با یهودیان و طرد آنها مانند کشتار یهودیان اروپا توسط نازی ها، هولوکوست (Holocaust) و کوره های آدم سوزی و میزان درستی و نادرستی آنها مورد بررسی قرار می گیرد.

جلد سوم که ۵۲۳ صفحه را در بردارد گروههای یهودی، نوگرایی و فرهنگ را مطرح می سازد و به تشریح رنسانس و ریشه های آن از پروتستانتیسم گرفته تا نگرش لایبک می پردازد و در پرتو آنها به تعریف و توضیح مباحث و اصطلاحات فرهنگ یهود، از جمله موسیقی، رقص، کنیسه، مذهب، ادبیات یهودی و صهیونیستی، رسم الخط عبری، لهجه ها و زبانهای یهودی، کمدی و سینمای یهودیان و معرفی متفکرین و دانشمندان مشهور در حوزه های مختلف، از جمله فلسفه مانند با روخ اسپینوزا، هنری برگسون، ادموند هوسرل و ...؛ روانشناسی مانند زیگموند فروید، اریک فروم، آلفرد آدلر، اریک

اریکسون و ... ؛ علوم اجتماعی همانند امیل دورکهایم، ماکس هورکهایمر، تئودور آدورنو، ریمون آرون و ... همت می‌گمارد. هرچند که در این قسمت جای بحث در مورد مشاهیر یهود در علم سیاست و روابط بین‌الملل خالی به نظر می‌آید، اما در ابتدای کتاب، وی اشاره‌ای گذرا به آنها نیز دارد. جلد چهارم نیز، ۴۶۲ صفحه را دربردارد و به تاریخ گروه‌های یهود، از جمله در عصر باستان از مصر گرفته تا آشور و بابل و از آن جا تا فارس (ایران) و سپس به بحث در مورد تاریخ یهودیان در جهان اسلام از زمان ظهور تا گسترش جهانی آن می‌پردازد. این مجموعه، سپس توضیحات دقیقی از تاریخ جماعت‌های یهود در دنیای غرب، بویژه در عصر جدید ارائه می‌نماید و آن‌گاه موقعیت و تاریخ آنها را در هریک از کشورهای غربی مورد بررسی قرار می‌رساند. جلد پنجم، شامل ۴۸۲ صفحه، به تشریح یهودیان: مفاهیم و انواع فرقه‌های آنها پرداخته و ضمن آن، مباحثی مانند دین یهود و مسایل موجود در آن، از جمله عقاید اصلی این آیین، همچون یهوه، قوم برگزیده، ارض موعود، کتاب مقدس و ... را توضیح می‌دهد. جلد ششم نیز مشتمل بر ۴۳۲

صفحه، صهیونیسم را از حیث معنا شناسی و شناخت شناسی معرفی کرده و به تعریف آن و بیان تاریخ آن، مخصوصاً جنبش حرکت صهیونیسم و بانیان آن از تئودور هرتزل گرفته تا دیگران اشاره دارد. در این راستا، جنبش‌های صهیونیستی و گروه‌های یهودی و سازمان جهانی صهیونیسم، لابی یهود و صهیونیسم نیز مطرح می‌شود.

۲۴۷

جلد هفتم، دارای ۳۵۰ صفحه با عنوان اسرائیل: سرزمین صهیونیستی به ماهیت اسرائیل و مسایل آن از جمله ایجاد دولت دینی و دولت سرزمینی و مهاجرت به آن و حرکت‌های نژاد پرستانه اسرائیل پرداخته است. در پایان، مسایل و مشکلات صهیونیسم در اسرائیل نیز مد نظر قرار می‌گیرند. آخرین جلد از این مجموعه، یعنی جلد هشتم که از ۲۱۶ صفحه تشکیل می‌شود، ضمایم و پیوستها است. در این جلد، تعریف مفاهیم و اصطلاحات اصلی بر اساس موضوع، ارائه شده‌اند. ثبت تاریخی اهم اتفاقات در تاریخ بشر به طور عمومی و وقایع مختص به فلسطین و گروه‌های یهودی در آن و در جهان نیز از چهار هزار

سال قبل از میلاد مسیح تا سال ۱۹۹۷ به اجمال در این جلد آمده است. فهرست مطالب، به صورت تفصیلی شامل ریزمحتویات دایرةالمعارف براساس موقعیت درج آنها در دایرةالمعارف و صفحات ارجاعی به هریک از آنها در این جلد وارد شده است. نمایه الفبایی از اصطلاحات دایرةالمعارف به عربی و انگلیسی نیز در پایان آن آمده است.

این مجموعه اگر چه می تواند به عنوان یک دایرةالمعارف موضوعی - تاریخی موفق در جهان عرب و در دنیای اسلام شناخته شود، اما بدون تردید در برابر فعالیتهای علمی و ریشه دار جهان غرب و حتی خود یهودیان در مورد موضوعی به نام یهود و صهیونیسم، یک مجموعه جوان و نوپا محسوب می شود. با توجه به این که این مجموعه، نخستین دایرةالمعارف تفصیلی آرایه شده از سوی جهان عرب و جهان اسلام در مورد یهود، یهودیان و صهیونیسم است و هنوز جای کارهای بسیاری برای آینده وجود دارد؛ اما نفس انجام آن و آغاز این حرکت علمی، بسیار ارزشمند و مثبت ارزیابی می شود. در مقابل، نگاهی به

فعالیتهای ما در این زمینه، بیانگر عدم اندیشه در تحقق چنین آثاری در کشورمان است. اینک پرسش اصلی این است که نقش ما به عنوان عضوی از کشورهای اسلامی و کشورهای منطقه خاورمیانه در انجام کارهای دقیق و علمی پیرامون مسایل مبتلا به خاورمیانه که برخی از آنها همانند صهیونیسم، ریشه دار و دامنه دارند چیست؟

شاید تولد دایرةالمعارف یهودیان، یهود و صهیونیسم، موجب تهییج جامعه علمی ما به مطالعه بیشتر و فهم عمیق تر نسبت به مسایل پیرامونی آنها گردد تا بدین طریق خود نیز بتواند در آینده، آثاری از این دست را آرایه کند و حلقه مطالعه علمی مسایل مبتلا به خاورمیانه را با تلاشهای خویش تکمیل گرداند.

دکتر مهدی ذاکریان

محقق ارشد مرکز پژوهشهای

علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه